laskonna kiire kasvamisega algasid ka suuremad muudatused ja käärimised seda avaramat ning tihedamat vaimuilma väljendavate vahendite süsteemis, s. o. eesti keeles. Selle arengu üheks õige silmapaistvaks faasiks ja nimelt kirjakeele alal on J. A.-u alustatud keeleuuendus-liikumine. Oma esimestes kirjutistes (Noor-Eesti I [1905], II, E. Kirj. VII [1912]) piirdub A. peamiselt ainult sõnavaraliste reformi-ettepanekutega, soovitades alustada eesti kirjakeele süstemaatilist rikastamist uute sõnade loomise ja tuletamisega (*kalduvus, tumenema, kattuma*), kultuursõnade tõlkimisega teistest keeltest (*muljend*), ammutamisega eesti murdeist ja laenamisega võõraist keeltest, eriti soomest (*eeldama, mugav, sünk, veetlema*). Kuulutatakse välja põhimõtted: »Meie keel ja kirjandus peab intelligentsi keeleks ja intelligentsi kirjanduseks saama«, »ainult rikka kultuurkeelena võib eesti keel loota vastastele oludele vastu panna jõudvat« jne. A. 1912 (E. Kirj.) esineb A. esteetilise põhimõtte nimel ka mitmete morfoloogilist ja süntaktilist laadi ja hääldamistki puudutavate ettepanekutega: hakata tarvitama enam *i*-mitmust, püüda asetada »predikaadi noomenit ja täiendust« pealauses ja verbum finitumi kõrvallauses enam lause hakatusse, võõrsõnades paigutada pearõhk järgsilpidele, tarvitama hakata *o*-d Soome laenude järgsilpides, mineviku mitm. 3. pöörd es *-ivad* lõpu asemele võtta lühem *-id* ja üldse hakata võistlevaist teisendeist keeles eelistama lühemaid (*kirjutuselaud, kirjutada, jalgasid* ja *mina* asemel *kirjutuslaud, kirjuta, jalgu, ma*) ja (autori meelest) ilusamaid (*senni, juure, meeldest* pro *seni, juurde, meeltest*). A. 1913 ilmuvad »Mõned keele reeglid«, milledest kaugelt üle poole on saanud praeguses kirjakeeles valitsevaks normiks. Noor-Eesti IV albumis (1912) esitab A. mitmed ettepanekud eesti kirjakeele puhastamiseks »tarbetumist germanismidest«, »partitivismi vähjadest«, selle »ravitsemiseks mõnede tervete fennismidega«, »saksiku sõnade korra kitsaste ja pedantlikkude raamide purustuseks«, »lauseehituse tegemiseks nõtkemaks, loogilisemaks, esteetilisemaks«, ja soovitab püüda üldse »emakeele suurema stiililise ja kõlalise ilu poole«. A. 1914 ilmuvais töödes »-lik ja -line küsimus« ja »Nominatiivsed liitumised« püütakse anda juhtnöörisid, millal tarvitada kirjakeeles suffiksit *-lik*, millal *-line*, millal liita sõnu nominatiivselt, millal genitiivselt. A. 1914—16 annab A. välja »Keelelist kuukirja«, mille sihiks kuulutatakse »Eesti keele kõigekülgne teaduslik uurimine ja kirjanduslik arendamine«, keele »parandamine ja suursugustamine«. Väljaandes »Katsed ja näited« I (1915), II (1916), III (1916), IV (1920) j. m. kordab A. oma endisi uuendus-ettepanekuid ja lisab neile juurde veel järgmised, mida ka tegelikult demonstreerib tõlkenäidetega: võtta allatiivi *-le* lõpu asemele kaasrõhulise silbi järel *-lle*; *-da* infinitiivis *-leda* asemele *-ella*; tehtavikus *-atakse, -ata, -ati, -atud* asemele *-etakse, -eta, -eti, etud*; *-si* mineviku asemele *i*-minevik (*kirjutin* pro *kirjutasin*); *-ta, -lda, -ndra, -rda, -sta* verbidel tarvitusele võtta infinitiiv ilma *-da* lõputa (*varasta* pro *varastada*); soome eeskujul tarvitama hakata erilist *i*-superlatiivi (*rikkaim, laijim*); mineviku partitsiibis *-nud* lõpu asemele *-nd* (*palund* pro *palunud*), *-tud, dud, -tatud* asemele *-t, -d, tet* (*visat, saad, parandet* pro *visatud, saadud, parandatud*) ja järgsilpides restitueerida igal pool *o* (*talo, õnneto* pro *talu, õnnetu*). A.-u vähemaist brošüüridest samal alal nimetatagu veel »O sõnastik« (1916), »Mis on keeleuuendus«, »Õigekeelsuslik grammatika« I, 1, 2 (1919—20), »O kysimus« (1919), «Kas Ü või Y? Y!« (1920), »Rahvamurded ja kirjakeel« (1920), »Õigekeelsuse ja keeleuuenduse põhimõtted« (1924) ning »Keeleuuenduse äärmised võimalused« (1924). Kirjakeele rikastamise ja arendamise alal kõige jäädavama tähtsusega teosena aga nimetatagu A.-ul a. 1919 ilmunud »Uute sõnade sõnastikku« (teine trükk a. 1921 poole suuremana, sisaldab umb. 4 000 sõna), mis käsitab »kõik uuemad ja uusimad neologismid«, »ka mitmed vanemad . . . kirjakeelsed laensõnad ja tuletused« ja »hää hulk sõnu, mis . . . meie nooremalle haritlaspõlvele, eriti linnas kasvanulle, hakkavad haruldasemaks ja võõramaks jääma«. Püsiva väärtusega õpperaamatuna olgu veel nimetatud »Kirjavahemärkide õpetus« (1923). — A. on avaldanud huvi ka rahvaluule ja seda taotleva kunstluule küsimuste vastu, mis alalt mainitagu brošüüri »Eesti rahvusliku suurteose keel« (1914) ja eriti »Valik rahvalaule« (1919). — Toonitada tuleb ka A.-u õige märgatavat osa Eesti-Soome vahekordade arendamises, nimelt sihis hõlbustada vennasrahvaste keelte vastastikust õppimist: »Praktiline Soome keele õpetus« (1908) ja »Viron kielen opas« (1911). Ka prantsuse kirjanduse tutvustamises eesti publikumile on A.-ul teeneid. Viljakas on A. ka tõlkijana soome, prantsuse, inglise j. t. keeltest. Terava, osalt küll õige subjektiivse kirjandusarvustajana esineb A. teoses »Puudused uuemas eesti luules« (1922), kus avaldub autori paiguti küll kaunis arenenud maitse, paiguti aga liiga mõistuslik suhtumine kunsti probleemidesse (teisalt aga »Eesti luule viletsused«, 1915). — A.-ult juhitavasse keeleuuendus-liikumisse on eesti seltskonna teadlikus osas suhtutud väga eri viisil ja ettepan-